

Minnetale over professor Erik A. Wyller

Holdt på møte
3. februar 2022

Erik A. Wyller

Av Øyvind Rabbås

Professor Egil A. Wyller døde 6. mars i fjor, nesten 96 år gammel. Wyller var en av våre mest profilerte filosofer og idehistorikere, og er uten tvil en av dem som har hatt størst betydning for den store interessen for antikkens filosofi i Norge, både som lærer og som forfatter.

Virke og verk

Wyller var født i Stavanger 24. april 1925 og vokste opp i et vidsynt humanistisk miljø. Etter krigen studerte han ved Universitetet i Oslo, hvor han ble Mag.art. i idehistorie 1954 (på en avhandling om Platons *Lovene*) og Dr.philos. 1961 (på en avhandling om Platons *Parmenides*). I årene imellom studerte han i Tübingen og Freiburg, hvor han kom i kontakt med storheter som Wolfgang Schadewaldt og Martin Heidegger, som vel er de samtidige tenkere som har øvd den største intellektuelle innflytelsen på ham. Wyller ble ansatt ved Filosofisk institutt ved UiO, først som universitetsstipendiat 1956–62 og deretter som universitetslektor (1962) og dosent (1967) i filosofi, før han ble professor i antikk åndshistorie 1969, en stilling han hadde til han gikk av med pensjon 1995. Han hadde også forskningsopphold utenlands, blant annet i Tübingen 1965.

Wyller var, sammen med Anfinn Stigen, den som hadde ansvaret for forskning og undervisning i antikkens filosofi ved Filosofisk institutt, og det

er her hans største innsats ligger. Gjennom hans engasjerte og engasjerende forelesninger talte filosofien, ved Platon, til oss studenter, og mange av oss lot oss tiltale, som Wyller ville sagt (og vel også sa). Filosofien fremsto ikke bare som akademisk vitenskap, og følgelig ikke som «interessant», men – i forlengelsen av Sokrates, og antikkens filosofi generelt – som kjærlighet til visdom, det vil si som noe som angår og skal virkeliggjøres i livets gjerninger.

Wyller var svært aktiv ikke bare akademisk, gjennom sin stilling ved UiO, men også utenfor Universitetets campus. To ting bør særlig nevnes. For det første startet han, sammen med sin venn og kollega Asbjørn Aarnes, bokserien *Idé og tanke*. Dette var en serie utgivelser av filosofiske tekster, klassiske og samtidige, som solgte godt og bidro til å stimulere den filosofiske interessen i norsk offentlighet. Serien ble utgitt mellom 1960 og 1985 og omfattet i alt 42 titler.

For det andre organiserte Wyller i en årrekke, fra 1973 og til ut på 90-tallet, «Universitetets lørdagsseminar». Dette var lagt opp som en serie foredrag av folk, oftest akademikere fra ulike fag, om temaer av allmenn interesse. Foredragene ble holdt lørdag formiddag i Universitetets lokaler på Karl Johan og trakk ofte fulle hus. Mange av foredragsseriene resulterte i bokutgivelser som, i likhet med titlene i *Idé og tanke*-serien, ble tatt godt imot i norsk offentlighet.

Det er også viktig å nevne Wyllers store innsats som oversetter, først og fremst av Platons dialoger, men også av *Johannes åpenbaring* (Oslo 1985).

Wyller hadde også en sterk poetisk åre, noe som kommer til uttrykk både i de svært levende Platon-oversettelsene, og i gjendiktningen av tekster fra Bach (*J.S. Bach Åndelige sanger og viser* (1977)), og i hans egne poetiske tekster *Stå opp, bli lys* (1984) og *Prinsesse Europa* (1989).

Det kan også nevnes at Wyller i 1971 var en av stifterne av *Platonselskapet, Nordisk selskab for antikkens idétradition*. Dette er et tverrfaglig selskap åpent for alle som i en eller annen forstand arbeider innenfor den klassiske tradisjon. Selskapet eksisterer fortsatt og arrangerer sine symposier annet hvert år, i rundgang mellom de fem nordiske land.

I tillegg var Wyller aktiv i menighetsarbeid og som foredragsholder rundt om i landet. Han var også bidragsyter i dagspressen om aktuelle temaer belyst fra et åndshistorisk eller, ofte, kristent ståsted.

Wyller var medlem av både det norske og det danske vitenskapsakademi og ble slått til Ridder av 1. klasse av St. Olavs orden i 2000.

Wyller var en svært produktiv forfatter. Hans første publikasjon som ble lagt merke til, var *Tidsproblemet hos Olaf Bull. Et eksistensfilosofisk bidrag*

(1959), en avhandling han vant Kongens gullmedalje for. Her foretar han en lesning av Olaf Bulls diktning ut fra et filosofisk perspektiv særlig inspirert av Heidegger, men også andre eksistensfilosofer.

Deretter fulgte tre essaysamlinger som på en god måte speiler hans utvikling: *Fra Homer til Heidegger* (1959), *Fra tankens og troens møtested* (1968) og *Gjerningsord* (1974). Til sammen viser disse det veldige tematiske spennet i Wyllers tenkning: fra akademiske studier av tenkere fra filosofihistorien, særlig antikken, til senere mer allmenne idehistoriske og kulturelle spørsmål og videre til skjønnlitteraturen. Og det kanskje mest påfallende er hvordan Wyller utviklet seg fra den klassisk-humanistiske tenkning inn i den kristne tro. Den i utgangspunktet humanistiske tenkeren bekjente seg etter sin doktoravhandling til den kristne tro og ble da, som han selv sa, en «troende tenker». Dette reflekteres i hans forfatterskap, som vi allerede har sett, og kommer aller klarest til uttrykk i hans opus magnum, hans livsverk, *Enhet og annethet* fra 1981 (tysk utgave 2003).

Sommersemesteret 1965 foreleste Wyller i Tübingen, og disse forelesningene ble i 1970 utgitt på tysk under tittelen *Der späte Platon*. Dette fortsetter Platonstudiene fra doktoravhandlingen i 1961 om *Parmenides*-dialogen, men perspektivet er nå utvidet til å gjelde hele senfilosofien. Disse sene dialogene – *Theaitetos*, *Sofisten*, *Statsmannen*, *Filebos*, *Faidros*, *Lovene* – blir nå lest som stadier i en enkelt, helhetlig tankebevegelse sentrert rundt dialogen *Parmenides*. For Wyller utgjør denne dialogen kjernen i Platons forfatterskap, og det er her han finner utgangspunktet for det som blir hans store filosofiske visjon, *henologien* (av *logos*, «tenkning» eller «lære», og *to hen*, «det ene»). Wyller ser også, av denne grunn, *Parmenides* som den «manglende» dialogen om filosofen som skulle fullføre trilogien annonsert i begynnelsen av *Sofisten* og fortsatt i *Statsmannen*.

Henologien er temaet i hovedverket, *Enhet og annethet*, men også i *Henologiske Perspektiven I/II* (Amsterdam 1995), en samling av Wyllers egne tekster og internasjonale forskeres bidrag, og i *Henologisk skriftserie* (20 bind, Oslo 1994–2002), en samling av Wyllers tekster gjennom livsløpet.

Den troende tanke: Henologi

Verket *Enhet og annethet* utgjør altså kulminasjonen av Wyllers tenkning: Det er i sannhet hans livs-verk. Det er et bredt anlagt verk som favner svært vidt, og tar opp i seg, samler og utlegger mesteparten av de tanker og erfaringer han har gjort gjennom sitt livsløp. Dette er storslått, men det er også krevende og vanskelig, og jeg må være ærlig og tilstå at det er mye i det jeg ikke fatter.

Den beste måten å få frem det karakteristiske ved Wyllers henologi er ved å stille spørsmålet om hvordan man skal lese Platon: som en etisk-politisk orientert humanist eller som en «orfisk–ekstatisk» mystiker og visjonær, for å bruke formuleringer Wyller selv bruker i et tidlig, oppklarende foredrag *Platon* (1959)? Wyllers eget svar er at «platonismens kvintessens», som han kaller det, ikke er å finne der de fleste mener, og har ment, å finne den – i den «humanistiske» idélæren – men i det «sanne mønster» som ligger til grunn for denne. Dette er, skal det vise seg, den prinsipp- og enhetslære, *henologien*, som Platon utvikler i de sene dialogene, fremfor alt i dialogen *Parmenides*.

Idelærens kjerne er tanken om at vi for å forstå og forklare de ulike fenomener vi møter i vår erfaring, må regne med en ide som disse «deltar i» og får sin karakter fra. Når vi forholder oss til noe, x , som noe, F , for eksempel som en hest eller som rettferdig, må vi gjøre dette ved å forutsette at det finnes noe, en ide, F , som x og alle andre F -ting har del i. Denne er én, mens de enkelte F -ting er mange. Så relasjonen mellom ideen og fenomenene er en én-over-mange relasjon («one over many», *hen epi pollōn*).

Men nå er problemet at vi kan rette oppmerksomheten mot ideen selv og spørre om hva som karakteriserer den. Dette er imidlertid problemet, for ideen ble jo i utgangspunktet innført som en forutsetning for enkelttingene og erfaringen av dem; nå viser det seg at forutsetningen selv har forutsetninger. En av de tingene man kan si om ideen – det «minste» man kan si, så å si – er at den er én. Dette betyr at ideen – en hvilken som helst ide – er blant de ting som er én, men da må man kunne spørre: Hva er det å være én? Hva er det Ene? Dette Ene blir dermed et prinsipp som må fattes for at man i det hele tatt skal kunne begripe noen ide, for en ide er jo i sitt vesen noe ett over mange, en enhet over et mangfold. *Parmenides*-dialogens annen del tar for seg dette prinsipp gjennom ulike stadier kalt «hypoteser».

Wyller ser således *Parmenides*-dialogen som en visjon av urgrunnen, prinsippet for alt som er og kan erkjennes og erfares. I dialogen kommer til syne en orfisk-pythagoreisk «skapelsesmyte» hvor det Ene tenkes som alts opphav og grunn. Dette er den platoniske grunnvisjon: henologien.

Som nevnt bekjente humanisten Wyller seg rundt sin doktoravhandling til den kristne tro, og kom i tråd med dette til å lese Platons visjon som en forberedelse for den kristne tro. Han ser Platons henologi som et filosofiens motstykke til det alter som er reist på Areopagos-høyden i Athen «til en ukjent gud», og leser det kristne evangelium som en gave som kommer til mennesket gjennom troens åpenbaring. Det Ene blir dermed den Ene.

Det Wyller så gjør etter å ha utviklet denne platonske grunnvisjonen, er å følge dens nedslag og utslag gjennom vestens åndshistorie – i filosofi, teologi og kunst, diktning så vel som musikk og billedkunst, og endog her og der i vitenskapen. Wyllers senere forfatterskap gir oss ulike slike nedslag, og det hele kulminerer altså i verket *Enhet og annethet*.

Platon er den vesterlandske tankes første store, og han kan leses, og har blitt lest på mange måter. Grovt sett kan man kanskje si at fra Platon er det to veier man kan gå, den sokratisk-humanistiske og den nyplatonisk-mystiske. Av disse gikk Wyller den andre, mens jeg gikk den første. Og jeg var ikke alene om dette veivalget blant studenter i filosofi. Men – og det er viktig – det var han som sendte meg (oss) av gårde på min vandring, og selv om jeg endte opp et annet sted enn han, så skylder jeg ham på mange måter mitt filosofiske liv.

Det er derfor med stor takknemlighet og ærbødighet jeg herved lyser fred over hans minne.

Bibliografi

Fra Homer til Heidegger, 1959

Tidsproblemet hos Olaf Bull. Et eksistensfilosofisk bidrag, 1959 (2. utg. 1978)

Platons Parmenides in seinem Zusammenhang mit Symposion und Politeia. Interpretationen zur Platonischen Henologie, dr.avh., DNVA Skr. II 1959 nr. 1, 1960

Fra tankens og troens møtested, 1968

Der späte Platon. Tübinger Vorlesungen 1965, Hamburg 1970 (norsk utg. *Den sene Platon*, 1984)

Gjerningsord. Essays og miniatyrer, 1975

Enhet og annethet. En historisk og systematisk studie i henologi, 1981 (tysk utg. Würzburg 2003)

Stå opp, bli lys. Ukentlige betraktninger i poesi og prosa, 1984

Prinsesse Europa. Gjendiktninger og egne dikt, 1989

Platonisme – henologi i antikk og middelalder, 2 bd., 1993

Henologisk skriftserie, 20 bd., 1994–2002

Konsentrasjon. Politiske erfaringer og innspill, Henologisk skriftserie 15, 1995

Henologische Perspektiven I/I–II: Platon, Johannes, Cusanus, Amsterdam 1995

Et enhetssyn på Ibsen fra «Brand» til «Når vi døde vågner», Henologisk

skriftserie 13, 1999 (tysk utg. *Ibsen I: Der Cherub*, Würzburg s.å.)
Ibsens «Keiser og Galilæer». En løpende kommentar, Henologisk skriftserie
14, 1999 (tysk utg. *Ibsen II: Das Schwert*, Würzburg 2002)
Gestern und Morgen Heute. Henologische Essays zur Europäischen Geistesgeschichte, Würzburg 2005